

Adroddiad ar yr Archwiliad o'r Cyfrifon – Cyngor Sir Ynys Môn

Blwyddyn archwilio: 2019-20

Dyddiad cyhoeddi: 6 Hydref 2020

Paratowyd y ddogfen hon fel rhan o waith a gyflawnir yn unol â swyddogaethau statudol.

Os ceir cais am wybodaeth y gall y ddogfen hon fod yn berthnasol iddi, tynnir sylw at y Cod Ymarfer a gyhoeddwyd o dan adran 45 Deddf Rhyddid Gwybodaeth 2000. Mae Cod adran 45 yn nodi'r arfer o ran trin ceisiadau a ddisgwylir gan awdurdodau cyhoeddus, gan gynnwys ymgynghori â thrydydd partïon perthnasol. Mewn perthynas â'r ddogfen hon, mae Archwilydd Cyffredinol Cymru a Swyddfa Archwilio Cymru yn drydydd partïon perthnasol. Dylid anfon unrhyw ymholiadau ynglŷn â datgelu neu aildefnyddio'r ddogfen hon i Swyddfa Archwilio Cymru yn swyddog.gwybodaeth@archwilio.cymru.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. We welcome correspondence and telephone calls in Welsh and English. Corresponding in Welsh will not lead to delay.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg. This document is also available in English.

Cynnwys

Rydym yn bwriadu cyhoeddi adroddiad archwilio diamod ar eich cyfrifon. Mae rhai materion y mae angen rhoi gwybod ichi amdanynt cyn eu cymeradwyo.

Adroddiad ar yr Archwiliad o'r Cyfrifon

Cyflwyniad	4
Effaith Covid-19 ar Archwiliad Eleni	4
Barn Archwilio Arfaethedig	6
Materion Arwyddocaol	6
Argymhellion	8
Atodiadau	
Atodiad 1 – Llythyr Sylwadau	8
Atodiad 2 – Adroddiad Archwilio Arfaethedig	11
Atodiad 3 – Argymhellion	14

Adroddiad ar yr Archwiliad o'r Cyfrifon

Cyflwyniad

- 1 Rydym yn crynhoi prif ganfyddiadau ein harchwiliad o'ch cyfrifon ar gyfer 2019-20. yn yr adroddiad hwn.
- 2 Rydym wedi rhannu'r ISA260 ddrafft gyda'r rheolwyr cyn ei gyhoeddi ac mae disgwyl i ni drafod y materion sy'n codi gyda'r A151, y Rheolwr Gwasanaethau Cyfrifeg a'r Rheolwr Cyllid ar 8 Hydref 2020.
- 3 Ni all archwilwyr byth roi sicrwydd cyflawn bod cyfrifon wedi'u datgan yn gywir. Yn lle hynny, rydym yn gweithio i lefel o 'berthnasedd'. Pennir y lefel hon o berthnasedd i geisio adnabod a chywiro camddatganiadau a allai arwain fel arall at gamarwain rhywun sy'n defnyddio'r cyfrifon.
- 4 Fe bennon ni lefel o £3,700,000 ar gyfer hyn yn archwiliad eleni.
- 5 Rydym bellach bron â bod wedi cwblhau archwiliad eleni ond mae'r gwaith canlynol yn dal heb ei gwblhau:
  - Cwblhau ac adolygu'r Atebolrwydd Pensiwn ar ôl derbyn sicrwydd SCR19 o Archwiliwr y Gronfa Bensiwn yn ogystal â chasgliadau mewn perthynas ag achosion McCloud a Goodwin;
  - Cwblhau ein profion gan gynnwys partion cysylltiedig;
  - Derbyn cadarnhad swyddog Mônitro cyfreithiol o unrhyw faterion sy'n weddill;
  - Adolygiad o restr wirio datgelu Cod CIPFA;
  - Cwblhau ein gweithgareddau adolygu ac adrodd gan gynnwys adolygiadau ansawdd a chlirio sylwadau adolygiad;
  - Adolygiad digwyddiadau dilynol i'w ddiweddarau i'r dyddiad arwyddo yn ystyried y datgeliadau sy'n ofynnol yn y datganiadau ariannol;
  - Adolygiad o fersiwn derfynol y cyfrifon;
  - Derbyn Llythyr Cynrychiolaeth wedi'i lofnodi.
- 6 Yn ein barn broffesiynol ni, rydym wedi cydymffurfio â'r safonau moesegol sy'n berthnasol i'n gwaith; bod yn annibynnol arnoch chi; ac, ni pheryglwyd ein gwrthrychedd mewn unrhyw ffordd. Nid oes unrhyw berthnasoedd rhyngom ni a chithau a allai danseilio ein gwrthrychedd a'n hannibyniaeth yn ein tyb ni.

Effaith Covid-19 ar Archwiliad Eleni

- 7 Mae pandemig Covid-19 wedi cael effaith arwyddocaol ar bob agwedd ar ein cymdeithas ac mae'n parhau i wneud hynny. Mae'n ofynnol yn ôl y gyfraith eich bod yn paratoi cyfrifon ac mae'n glod sylweddol i ymrwymiad eich tîm cyfrifon eich bod wedi llwyddo i wneud hynny eleni yn wyneb yr heriau a achosir gan y pandemig hwn. Rydym yn eithriadol o ddiolchgar i broffesiynoldeb y tîm o ran y

modd y gwnaethant ein cynorthwyo ni i gwblhau ein harchwiliad dan amgylchiadau mor anodd.

- 8 Nid yw'n syndod bod y pandemig wedi effeithio ar ein harchwiliad ac rydym yn crynhoi'r prif effeithiau yn **Arddangosyn 1**. Ac eithrio lle'r ydym yn gwneud argymhellion yn benodol, darperir y manylder yn **Arddangosyn 1** er gwybodaeth yn unig i'ch helpu chi i ddeall effaith pandemig Covid-19 ar broses archwilio eleni.

Arddangosyn 1 – effaith Covid-19 ar archwiliad eleni

Amserlen	<ul style="list-style-type: none"> • Newidiwyd y terfyn amser ar gyfer cwblhau eich cyfrifon gan Llywodraeth Cymru o 15 Mehefin 2020 i 30 Awst 2020, ac y terfyn amser i gyhoeddi'r cyfrifon archwiliedig o 15 Medi 2020 i 30 Tachwedd 2020. • Cawsom y cyfrifon drafft ar 15 Mehefin 2020. • Rydym yn disgwyl i'ch adroddiad archwilio gael ei lofnodi ar 23 Hydref 2020.
Llofnodion electronig	Mae llofnodion electronig yn ddull a ganiateir i ardystio a chymeradwyo datganiadau ariannol a bydd y dull hwn yn cael ei ddefnyddio gan Archwilio Cymru.
Tystiolaeth archwilio	Nid ydym wedi gallu cynnal ein harchwiliad ar safle Llangefni y Cyngor oherwydd pandemig Covid-19. Fe wnaeth drafodiaethau cynnar gyda'r tîm ddynodi y gellid cynnal yr archwiliad o bell trwy ddefnyddio Sharefile diogel a Microsoft TEAMS. Gan ddefnyddio'r plattform hwn, rydym wedi gallu rhannu sgriniau ac arsylwi aelodau'r tîm yn rhedeg adroddiadau a'u hanfon atom, yn union fel y byddem yn arsylwi ar hyn wrth eistedd wrth ymyl yr unigolyn. Ni fu unrhyw newid i'n dull archwilio arferol.
Arall	Roedd effaith Covid-19 yn golygu bod angen i ni ffactorio ystyriaethau ychwanegol yn ein hasesiad risg ac roedd angen gwaith pellach ar rai meysydd o'n harchwiliad, fel prisiadau eiddo, pensiynau, a'r asesiad busnes gweithredol. Nodwn ei fod hefyd wedi arwain at ansicrwydd perthnasol ynghlwm a'r prisiadau eiddo a gynhyrchwyd gan Brisiwr y Cyngor, yn ogystal a mewn perthynas â gwerth teg asedau'r cynllun pensiwn.

- 9 Byddwn yn adolygu'r hyn yr ydym wedi'i ddysgu ar gyfer ein proses archwilio o bandemig Covid-19 a pha un a oes arferion arloesol y gallem eu mabwysiadu yn y dyfodol i wella'r broses honno.

Barn Archwilio Arfaethedig

- 10 Rydym yn bwriadu cyhoeddi **barn ddiamod ar gyfrifon** eleni unwaith y byddwch wedi rhoi Llythyr Sylwadau inni yn seiliedig ar yr hyn a nodir yn **Atodiad 1**.
- 11 Rydym yn cyhoeddi barn archwilio 'amodol' lle mae gennym bryderon perthnasol ynghylch rhai agweddau ar eich cyfrifon; fel arall rydym yn cyhoeddi barn ddiamod.
- 12 Mae'r Llythyr Sylwadau'n cynnwys rhai cadarnhadau y mae'n ofynnol inni eu cael gennych chi dan safonau archwilio ynghyd â chadarnhad o wybodaeth benodol arall yr ydych chi wedi'i darparu ar ein cyfer yn ystod ein harchwiliad.
- 13 Caiff ein hadroddiad archwilio arfaethedig ei nodi yn **Atodiad 2**.

Materion Arwyddocaol sy'n codi o'r Archwiliad

Camddatganiadau nas cywirwyd

- 14 Rydym yn nodi isod y camddatganiadau a ganfuwyd gennym yn y cyfrifon, sydd wedi cael eu trafod gyda'r rheolwyr ond sy'n dal heb eu cywiro. Gofynnwn fod y rhain yn cael eu cywiro. Os byddwch yn penderfynu peidio â chywiro'r camddatganiadau hyn, gofynnwn ichi ddarparu'r rhesymau dros beidio â'u cywiro ar ein cyfer yn ysgrifenedig.
  - Er ein bod yn nodi ein bod yn aros i'r gwaith gael ei gwblhau mewn perthynas ag achos Goodwin lle gwnaed her gyfreithiol yn erbyn y Llywodraeth mewn perthynas â buddion pensiwn anghyfartal ar gyfer priod gwrywaidd aelodau benywaidd (mewn perthynas â gwasanaeth cyn 1988). Cadarnhaodd Tribiwnlys Cyflogaeth yr hawliad yn ddiweddar, a wnaeth arwain at angen cydnabod atebolrwydd ychwanegol yn FY20, fel digwyddiad addasu ar ôl y fantolen, fel cost gwasanaeth yn y gorffennol. Nodwn fod hwn yn faes sydd wedi bod yn datblygu ers i'r cyfrifon gael eu drafftio yn gyntaf, ac mae ein harbenigwyr pensiwn wedi amcangyfrif y gallai effaith hyn fod tua 0.2% o'r rhwymedigaeth budd diffiniedig (h.y. tua £2m) sydd ddim yn cael ei ystyried yn berthnasol.

Camddatganiadau a gywirwyd

- 15 Roedd camddatganiadau yn y cyfrifon yn wreiddiol sydd bellach wedi cael eu cywiro gan y rheolwyr. Nid oedd y rhain yn berthnasol felly nid ydym yn credu bod angen tynnu eich sylw atynt.

Materion Arwyddocaol eraill sy'n codi o'r Archwiliad

- 16 Yn ystod yr archwiliad, rydym yn ystyried nifer o faterion sy'n ymwneud â'r cyfrifon ac yn rhoi gwybod ichi am unrhyw faterion arwyddocaol sy'n codi. Nid oedd unrhyw faterion yn codi yn y meysydd hyn y flwyddyn yma.

Argymhellion

- 17 Caiff yr argymhellion sy'n codi o'n harchwiliad eu nodi yn **Atodiad 3**. Mae'r rheolwyr wedi ymateb iddynt a byddwn yn gwneud gwaith dilynol i ganfod pa gynnydd a wnaed gyda hwy yn ystod archwiliad y flwyddyn nesaf. Lle mae unrhyw gamau gweithredu heb eu cymryd, byddwn yn parhau i fonitro'r cynnydd ac yn adrodd wrthy ch am hynny yn adroddiad y flwyddyn nesaf.

Atodiad 1

Llythyr Sylwadau

Archwilydd Cyffredinol Cymru
Swyddfa Archwilio Cymru
24 Heol y Gadeirlan
CAERDYDD
CF11 9LJ

23 Hydref 2020

Sylwadau ar ddatganiadau ariannol 2019/20

Darperir y llythyr hwn mewn perthynas â'ch archwiliad o ddatganiadau ariannol Cyngor Sir Ynys Môn ar gyfer y flwyddyn a ddaeth i ben 31 Mawrth 2020 er mwyn mynegi barn ar ba mor wir a theg ydynt ac i ba raddau y maent wedi'u paratoi'n briodol. Rydym yn cadarnhau hyd eithaf ein gwybodaeth a'n cred, ar ôl cynnal ymchwiliadau a oedd yn ddigonol yn ein barn ni, y gallwn wneud y sylwadau canlynol i chi.

Sylwadau rheolwyr

Cyfrifoldebau

Rydym wedi cyflawni ein cyfrifoldebau o ran y canlynol:

- Paratoi'r datganiadau ariannol yn unol â gofynion deddfwriaethol a Chod Ymarfer CIPFA ar Gyfrifyddu Awdurdodau Lleol; yn arbennig, mae'r datganiadau ariannol yn rhoi darlun gwir a theg yn unol â hynny.
- Cynllunio, gweithredu, cynnal ac adolygu trefniadau rheolaeth fewnol er mwyn atal a chanfod twyll a gwallau.

Gwybodaeth a roddwyd

Rydym wedi rhoi'r canlynol i chi:

- Mynediad llawn i'r canlynol:
  - yr holl wybodaeth rydym yn ymwybodol ohoni sy'n berthnasol i'r broses o baratoi'r datganiadau ariannol megis llyfrau cyfrifon a dogfennaeth ategol, cofnodion cyfarfodydd a materion eraill;

- gwybodaeth ychwanegol y gwnaethoch ofyn amdani gennym at ddiben yr archwiliad; a
- mynediad anghyfyngedig i staff yr oedd angen cael tystiolaeth archwilio ganddynt, yn eich barn chi.
- Canlyniadau ein hasesiad o'r risg y gall y datganiadau ariannol fod wedi eu cam-ddatgan mewn modd perthnasol o ganlyniad i dwyll.
- Ein gwybodaeth am dwyll neu dwyll a amheuir yr ydym yn ymwybodol ohono ac sy'n effeithio ar Gyngor Sir Ynys Môn ac yn ymwneud â:
  - rheolwyr;
  - cyflogeion sydd â rolau pwysig yng nghyd-destun rheolaeth fewnol; neu
  - eraill lle gallai'r twyll gael effaith berthnasol ar y datganiadau ariannol.
- Ein gwybodaeth am unrhyw honiadau o dwyll, neu dwyll a amheuir, sy'n effeithio ar y datganiadau ariannol a roddwyd i ni gan gyflogeion, cyn-gyflogeion, rheoleiddwyr neu eraill.
- Ein gwybodaeth am bob achos hysbys neu achos a amheuir o ddiffyg cydymffurfio â deddfau a rheoliadau y dylid ystyried eu heffeithiau wrth baratoi'r datganiadau ariannol.
- Manylion yr holl bartïon cysylltiedig a'r holl gydberthnasau a thrafodion partïon cysylltiedig rydym yn ymwybodol ohonynt.

Sylwadau ar y datganiadau ariannol

Cofnodwyd pob trafodyn, ased a rhwymedigaeth yn y cofnodion cyfrifyddu ac fe'u hadlewyrchir yn y datganiadau ariannol.

Mae'r rhagdybiaethau arwyddocaol a ddefnyddiwyd i wneud amcangyfrifon cyfrifyddu, gan gynnwys y rheini a fesurwyd ar werth teg, yn rhesymol.

Mae perthnasau a thrafodion partïon cysylltiedig wedi'u cyfrifo a'u datgelu yn briodol.

Mae'r holl ddigwyddiadau sy'n digwydd yn dilyn y dyddiad adrodd y mae angen eu haddasu neu eu datgelu wedi'u haddasu ar gyfer neu eu datgelu.

Yr holl ymgyfreitha gwirioneddol neu bosibl a hysbysir y dylai ei effeithiau gael eu hystyried wrth baratoi'r datganiadau ariannol wedi'u datgelu i'r archwilydd a'u cyfrifo a'u datgelu yn unol â'r fframwaith adrodd ariannol perthnasol.

Nid yw gwerth yr asedau sy'n cael eu dal ar hyn o bryd ar gost hanesyddol, ond dylid rhoi cyfrif amdanynt yn ôl eu gwerth cyfredol yn unol â Chod Ymarfer CIPFA ar Gyfrifyddu Awdurdodau Lleol, yn sylweddol wahanol i'w gwerth cyfredol.

Mae'r atebolrwydd pensiwn, a datgeliadau cysylltiedig o fewn y datganiadau ariannol, yn gyfredol yn dilyn datblygiadau yn achosion cyfreithiol McCloud a Goodwin. Lle nad yw'r atebolrwydd wedi'i ddiweddarau ar gyfer datblygiadau perthnasol, nid yw effaith hyn yn faterol.

Sylwadau gan y rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu

Cydnabyddwn fod y sylwadau a wnaed gan y rheolwyr, uchod, wedi eu trafod â ni.

Cydnabyddwn ein cyfrifoldeb am baratoi datganiadau ariannol gwir a theg yn unol â'r fframwaith cyflwyno adroddiadau ariannol perthnasol. Cymeradwywyd y datganiadau ariannol gan Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu Cyngor Sir Ynys Môn ar 8 Medi 2020.

Rydym yn cadarnhau ein bod wedi cymryd yr holl gamau y dylem fod wedi'u cymryd i sicrhau ein bod yn ymwybodol o unrhyw wybodaeth archwilio berthnasol ac i sicrhau bod y wybodaeth honno wedi'i throsglwyddo i chi. Rydym yn cadarnhau, hyd y gwyddom, nad oes unrhyw wybodaeth archwilio berthnasol nad ydych yn ymwybodol ohoni.

Llofnodwyd gan:

Llofnodwyd gan:

Swyddog A.151
Cyngor Sir Ynys Môn

Swyddog neu Aelod sy'n llofnodi ar ran y rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu
Cyngor Sir Ynys Môn

Dyddiad:

Dyddiad:

Atodiad 2

Adroddiad Archwilio Arfaethedig

Adroddiad yr archwilydd annibynnol o Archwilydd Cyffredinol Cymru i aelodau Cyngor Sir Ynys Môn

Adroddiad ar archwiliad y datganiadau ariannol

Barn

Rwyf wedi archwilio datganiadau ariannol a nodiadau cysylltiedig Cyngor Sir Ynys Môn ar gyfer y flwyddyn a ddaeth i ben 31 Mawrth 2020 o dan Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004.

Mae datganiadau ariannol Cyngor Sir Ynys Môn yn cynnwys y Datganiad Symud Cronfeydd wrth Gefn, y Datganiad Incwm a Gwariant Cynhwysfawr, y Fantolen, y Datganiad Llif Arian Parod, a'r nodiadau cysylltiedig, gan gynnwys crynodeb o bolisiâu cyfrifyddu pwysig.

Y fframwaith adrodd ariannol a gymhwyswyd wrth eu paratoi yw'r gyfraith berthnasol a'r Cod Ymarfer ar Gyfrifyddu Awdurdodau Lleol yn y Deyrnas Unedig 2019-20 sy'n seiliedig ar y Safonau Adrodd Ariannol Rhyngwladol (IFRS).

Yn fy marn i, mae'r datganiadau ariannol:

- yn rhoi darlun gwir a theg o sefyllfa ariannol Cyngor Sir Ynys Môn ar 31 Mawrth 2020 a'i incwm a'i wariant am y flwyddyn a ddaeth i ben bryd hynny; ac
- wedi'u paratoi'n briodol yn unol â'r gofynion deddfwriaethol a'r Cod Ymarfer ar Gyfrifyddu Awdurdodau Lleol yn y Deyrnas Unedig 2019-20.

Sail y farn

Cynhaliais fy archwiliad yn unol â'r gyfraith berthnasol a'r Safonau Archwilio Rhyngwladol yn y DU (ISAs (DU)). Caiff fy nghyfrifoldebau o dan y safonau hyn eu disgrifio ymhellach yn adran cyfrifoldebau'r archwilydd am archwilio'r datganiadau ariannol yn fy adroddiad.

Rwy'n annibynnol ar y cyngor yn unol â'r gofynion moesegol sy'n berthnasol i'm harchwiliad o'r datganiadau ariannol yn y DU, yn cynnwys Safon Foesegol y Cyngor Adrodd Ariannol, ac rwyf wedi cyflawni fy nghyfrifoldebau moesegol eraill yn unol â'r gofynion hyn. Credaf fod y dystiolaeth archwilio rwyf wedi'i chael yn ddigonol ac yn briodol i ddarparu sail i'm barn.

Pwyslais mater – ansicrwydd materol yn ymwneud â phrисиadau eiddo

Tynnaf sylw at Nodyn 3 at y datganiadau ariannol, sy'n disgrifio cymal ansicrwydd prisiad materol sy'n deillio o amgylchiadau a achoswyd gan y pandemig COVID-19. Nid yw fy marn wedi newid mewn perthynas â'r mater hwn.

Pwyslais mater - Cronfeydd eiddo'r DU

Tynnaf sylw at Nodyn 44 at y datganiadau ariannol sy'n disgrifio ansicrwydd perthnasol ynghylch prisiad cronfeydd eiddo'r DU a reolir gan Gronfa Bensiwn Gwynedd. Nid yw fy marn wedi newid mewn perthynas â'r mater hwn.

Casgliadau yn ymwneud â busnes gweithredol

Nid oes gennyf unrhyw beth i'w nodi o ran y materion canlynol y mae Safonau Archwilio Rhyngwladol y DU yn ei gwneud yn ofynnol i mi gyflwyno adroddiad i chi arnynt os bydd yr amgylchiadau canlynol yn berthnasol:

- nid yw'r defnydd o sail gyfrifyddu busnes gweithredol wrth baratoi'r datganiadau ariannol yn briodol; neu
- nid yw'r swyddog ariannol cyfrifol wedi datgelu yn y datganiadau ariannol unrhyw ansicrwydd perthnasol a nodwyd a all fwrw amheuaeth sylweddol ar allu'r cyngor i barhau i fabwysiadu sail gyfrifyddu busnes gweithredol am gyfnod o ddeuddeg mis o leiaf o'r dyddiad pan awdurdodir cyhoeddi'r datganiadau ariannol.

Gwybodaeth arall

Mae'r swyddog ariannol cyfrifol yn gyfrifol am y wybodaeth arall yn yr adroddiad blynyddol a chyfrifon. Mae'r wybodaeth arall yn cynnwys y wybodaeth yn yr adroddiad blynyddol, heblaw am y datganiadau ariannol a'm hadroddiad fel archwilydd arnynt. Nid yw fy marn am y datganiadau ariannol yn cwmpasu'r wybodaeth arall ac, ar wahân i'r graddau a nodir yn benodol yn ddiweddarach yn fy adroddiad, nid wyf yn mynegi unrhyw fath o gasgliad sicrwydd ar hynny.

Mewn cysylltiad â'm harchwiliad o'r datganiadau ariannol, fy nghyfrifoldeb yw darllen y wybodaeth arall er mwyn nodi anghysondebau perthnasol â'r datganiadau ariannol archwiliedig a nodi unrhyw wybodaeth sy'n ymddangos fel petai'n berthnasol anghywir ar sail y wybodaeth a ddaeth i law wrth i mi gyflawni'r archwiliad neu sy'n berthnasol anghyson â'r wybodaeth honno. Os dof yn ymwybodol o unrhyw gamddatganiadau neu anghysondebau perthnasol amlwg, ystyriaf y goblygiadau i'm hadroddiad.

Adrodd ar ofynion eraill

Barn ar faterion eraill

Yn fy marn i, yn seiliedig ar y gwaith a wnaed yn ystod fy archwiliad:

- mae'r wybodaeth a geir yn yr Adroddiad Naratif ar gyfer y flwyddyn ariannol y paratowyd y datganiadau ariannol ar ei chyfer yn gyson â'r datganiadau ariannol ac mae'r Adroddiad Naratif wedi ei baratoi yn unol â'r Cod Ymarfer ar Gyfrifyddu Awdurdodau Lleol yn y Deyrnas Unedig 2019-20;
- mae'r wybodaeth a roddwyd yn y Datganiad Llywodraethu Blynyddol ar gyfer y flwyddyn ariannol y paratowyd y datganiadau ariannol ar ei chyfer yn gyson â'r datganiadau ariannol ac mae'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol wedi'i baratoi yn unol â chanllawiau.

Materion y cyflwynaf adroddiad arnynt drwy eithriad

Yn sgîl gwybodaeth a dealltwriaeth o'r cyngor a'i amgylchedd a gafwyd yn ystod yr archwiliad, nid wyf wedi nodi unrhyw gamddatganiadau perthnasol yn yr Adroddiad Naratif neu'r Datganiad Llywodraethu.

Nid oes gennyf unrhyw beth i'w nodi o ran y materion canlynol, y cyflwynaf adroddiad i chi arnynt os bydd yr amgylchiadau canlynol yn berthnasol, yn fy marn i:

- ni chadwyd cofnodion cyfrifyddu digonol;
- nid yw'r datganiadau ariannol yn gyson â'r cofnodion a'r ffurflenni cyfrifyddu; neu
- nid wyf wedi derbyn yr holl wybodaeth ac esboniadau sydd eu hangen arnaf ar gyfer fy archwiliad.

Tystysgrif cwblhau archwiliad

Ardystiaf fy mod wedi cwblhau'r archwiliad o gyfrifon Cyngor Sir Ynys Môn yn unol â gofynion Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 a Chod Ymarfer Archwilio Archwilydd Cyffredinol Cymru.

Cyfrifoldebau

Cyfrifoldebau'r swyddog ariannol cyfrifol am y datganiadau ariannol

Fel yr esbonnir yn fanylach yn y Datganiad o Gyfrifoldebau ar gyfer y Datganiad Cyfrifon a nodir ar dudalen 9, mae'r swyddog ariannol cyfrifol yn gyfrifol am baratoi'r datganiad cyfrifon, sy'n rhoi darlun gwir a theg, ac am y fath reolaeth fewnol ag sy'n angenrheidiol ym marn y swyddog ariannol cyfrifol i allu paratoi datganiadau cyfrifon heb unrhyw gamddatganiadau perthnasol, boed hynny drwy dwyll neu wall.

Wrth baratoi'r datganiad cyfrifon, mae'r swyddog ariannol cyfrifol yn gyfrifol am asesu gallu'r cyngor i barhau fel busnes gweithredol, gan ddatgelu fel y bo'n gymwys, faterion sy'n ymwneud â'r busnes gweithredol a defnyddio sail cyfrifyddu busnes gweithredol oni thybir nad yw'n briodol.

Cyfrifoldebau'r archwilydd am archwilio'r datganiadau ariannol

Fy amcanion yw cael sicrwydd rhesymol ynghylch p'un a yw'r datganiadau ariannol gyda'i gilydd yn rhydd o gamddatganiad perthnasol, boed hynny drwy dwyll neu wall, a chyhoeddi adroddiad archwilio sy'n cynnwys fy marn. Mae sicrwydd rhesymol yn lefel uchel o sicrwydd, ond nid yw'n gwarantu y bydd archwiliad a gynhelir yn unol â Safonau Archwilio Rhyngwladol y DU bob amser yn canfod camddatganiad perthnasol pan fo'n bodoli. Gall camddatganiadau ddeillio o dwyll neu wall ac fe'u hystyrir yn berthnasol os, yn unigol neu gyda'i gilydd, y gellid disgwyl iddynt yn rhesymol ddylanwadu ar benderfyniadau economaidd defnyddwyr a wneir ar sail y datganiadau ariannol hyn.

Ceir disgrifiad pellach o gyfrifoldebau'r archwilydd am archwilio'r datganiadau ariannol ar wefan y Cyngor Adrodd Ariannol yn www.frc.org.uk/auditorsresponsibilities. Mae'r disgrifiad hwn yn rhan o'm hadroddiad archwilio.

Adrian Crompton
Archwilydd Cyffredinol Cymru
[Dyddiad]

24 Heol y Gadeirlan
Caerdydd
CF11 9LJ

Atodiad 3

Argymhellion

Rydym yn nodi'r holl argymhellion sy'n codi o'n harchwiliad gydag ymateb y rheolwyr iddynt. Byddwn yn gwneud gwaith dilynol ar y rhain y flwyddyn nesaf ac yn cynnwys unrhyw faterion sy'n dal heb gael sylw yn adroddiad archwilio'r flwyddyn nesaf:

Mater yn codi 1 – Gwasanaeth Gwybodaeth Cost Adeiladu (GGCA) - ystyriaethau ar gyfer prisiadau yn y dyfodol	
Canfyddiadau	Mae ein harbenigwr ystadau wedi adolygu'r mynegeion costau adeiladu a gymhwyswyd gan brisiwr Ynys Môn yn 2019/20 ac wedi nodi bod y mynegeion a ddefnyddiwyd wedi aros yr un peth ag mewn blynyddoedd blaenorol.
Blaenoriaeth	Canolradd
Argymhelliad	Argymhellir bod y prisiwr yn cynnal adolygiad llawn o gostau adeiladu lle bo hynny'n briodol ac yn eu diweddarau i'r cyfraddau sy'n gymwysiadol ar gyfer diwedd y flwyddyn berthnasol wrth baratoi'r prisiadau yn y blynyddoedd dyfodol.
Manteision rhoi'r argymhelliad ar waith	Mae'r prisiad yn adlewyrchu meincnodau'r diwydiant fel data Gwasanaeth Gwybodaeth Cost Adeiladu (GGCA) Sefydliad Brenhinol y Syrfewyr Siartredig yn fwy cywir am y flwyddyn y cynhelir y prisiad.
Derbyniwyd yn llawn gan y rheolwyr	
Ymateb y rheolwyr	
Dyddiad rhoi ar waith	

Mater yn codi 2 - Canfyddiadau TG

Canfyddiadau	Fel rhan o'n harchwiliad ariannol gwnaethom benodi arbenigwyr TG i helpu'r tîm archwilio wrth brofi priodoldeb systemau TG y Cyngor sy'n cael effaith uniongyrchol ar gynhyrchu'r datganiadau ariannol. Nododd yr arbenigwyr TG nifer o argymhellion sydd wedi cael eu cyfleu i'r rheolwyr.
Blaenoriaeth	Isel
Argymhelliad	Argymhellir bod y rheolwyr yn gweithio gyda'r Rheolwr TG er mwyn sicrhau y caiff yr argymhellion hyn eu rhoi ar waith yn brydlon.
Manteision rhoi'r argymhelliad ar waith	Gwella ansawdd a chadernid y systemau TG.
Derbyniwyd yn llawn gan y rheolwyr	
Ymateb y rheolwyr	
Dyddiad rhoi ar waith	

Argymhellion yn codi o'n gwaith archwilio ariannol 2018-19

Rydym yn nodi'r holl argymhellion sy'n codi o'n harchwiliad yn 2018-19, gydag ymateb y rheolwyr iddynt. Rydym wedi dilyn rhain i fyny yn archwiliad 2019-20 ac wedi cofnodi'r canlyniadau isod.

Mater yn codi 1 - ResourceLink – Paramedrau cyfrinair

Canfyddiadau

Nodwyd y gwendidau canlynol gyda pharmedrau 'r cyfrinair ar y rhaglen ResourceLink:

- Hyd y cyfrinair lleiaf = 4 nod (arfer dda = 8)
- Hanes cyfrinair = heb ei osod (arfer dda = lleiafswm 5 wedi 'i gofio)
- Terfyn cyfrinair = heb ei osod (arfer da = uchafswm 90 diwrnod)
- Trothwy cloi = 4 (arfer dda = uchafswm 5 ymgais)
- Hyd cloi = heb ei osod (arfer dda = 24 awr/ailosod gweinyddwr).

Yn gyfanredol mae hyn yn golygu y gall defnyddwyr ddewis cyfrineiriau syml, hawdd eu dyfalu, a fyddai 'n gwrthddweud polisi diogelwch y Cyngor ac yn cynyddu'r risg y gellid cael mynediad i'w cyfrifon yn amhriodol.

Nodwyd y gwendidau canlynol gyda pharmedrau 'r cyfrinair ar barth Windows:

- Terfyn cyfrinair = 12 mis (arfer dda = uchafswm 90 diwrnod)
- Hyd cloi = 30 munud (arfer da = 24 awr/ailosod gweinyddwr)

Nodwyd nad yw 'r gosodiadau canlynol yn cael eu newid o ddiodyn ffatri ac nad ydynt yn cael eu gorfodi ar gronfa ddata Oracle sy 'n cefnogi ResourceLink:

- Hyd lleiaf
- Hanes cyfrinair
- Cyfrinair yn dod i ben
- Cymhlethdod

Hefyd, mae 'r cyfnod cloi allan wedi 'i osod i 1 munud, nad yw 'n unol ag arferion da 'r diwydiant.

Mae diffyg rheolaethau cyfrinair cryf yn cynyddu bregusrwydd y system tuag at ymosodiadau grym a phartion diawdurdod yn cael mynediad i 'r systemau. Dylid diogelu cronfeydd data yn arbennig o ystyried

	<p>eu natur a gallu defnyddwyr i drin y data yn uniongyrchol.</p> <p>Yn ogystal, gyda 'r ddeddfwriaeth GDPR, dylai pob cais sy 'n dal data personol fod â pharmedrau cyfrinair caeth i sicrhau na chollir unrhyw ddata a allai arwain at gosbau ariannol i 'r Cyngor.</p>
Blaenoriaeth	Uchel
Argymhelliad	Argymhellir bod y paramedrau cyfrinair yn cael eu diwygio i adlewyrchu arfer da.
Manteision rhoi'r argymhelliad ar waith	Mae gosodiadau paramedrau cyfrinair gwan yn cynyddu 'r risg o ymosodiadau 'r grym yn sylweddol a gallai arwain at unigolion anawdurdodedig yn cael mynediad amhriodol at ddata cyfrinachol.
Derbyniwyd yn llawn gan y rheolwyr	Do
Ymateb y rheolwyr	<p>Mae canllawiau NCSC yn nodi, os yw cyfrineiriau yn rhy hir bod defnyddwyr yn fwy tebygol o'u hysgrifennu i lawr. Bydd 9 Cymeriad yn cynnig mwy o ddiogelwch na'r 7 blaenorol ond mae hefyd yn lleihau'r tebygolrwydd o ddefnyddwyr yn ysgrifennu cyfrineiriau i lawr, sydd yn erbyn ein polisi TG. Mae ein system Atal a Chanfod ymyrraeth yn Mônitro'r rhwydwaith ar gyfer traffig/gweithredoedd a allai fod yn faleisus, sawl ymgais i logio mewn i'r Cyfeirlyfr Actif yw un o'r paramedrau hynny. Mae ein polisi mewngofnodi yn eich cloi allan ar ôl 3 cais aflwyddiannus i fewngofnodi ac yn dilyn hynny rhaid i'r defnyddiwr gysylltu â'r Ddesg Gymorth er mwyn gofyn am gael ei ddatgloi.</p> <p>Nid ydym yn teimlo y byddai'n briodol anfon e-bost at ddefnyddwyr bob tro y bydd rhywun yn logio mewn i'w cyfrif yn llwyddiannus er y byddwn yn ymchwilio i hysbysiad o fethu a logio mewn yn llwyddiannus.</p>
Dyddiad rhoi ar waith	31 Mawrth 2020

Dilynol	<p>Rydym yn falch o nodi bod nifer o'r camau uchod wedi mynd i'r afael, ac mae'r isod yn parhau i alw am sylw:</p> <p>Nodwyd y gwendid canlynol gyda'r paramedrau cyfrinair ar y cais SX3:</p> <p>Hyd cloi allan = Gwag</p> <p>Ail-godwyd yr argymhelliad a'i gyfleu i'r rheolwyr fel rhan o argymhelliad y flwyddyn gyfredol 'Mater yn codi 2 - Canfyddiadau TG'.</p>
----------------	--

Mater yn codi 2 - mynediad amserol sy ' n pydru.	
Canfyddiadau	Nodwyd mai dim ond ar ôl i un o berchnogion y ceisiadau dderbyn e-bost ' allan o ' r Swyddfa ' o gyfrif e-bost yr ymadawr y dirymwyd mynediad SX3. Ni chyflwynwyd unrhyw gais am docyn nac e-bost i hysbysu gweinyddwyr SX3 o ' r ymadawyr yn ymadael.
Blaenoriaeth	Canolig
Argymhelliad	Argymhellir bod mynediad y rhai sy ' n gadael yn cael ei ddiddymu mewn modd amserol
Manteision rhoi'r argymhelliad ar waith	Mae gosodiadau paramedrau cyfrinair gwan yn cynyddu ' r risg o ymosodiadau ' r grym yn sylweddol a gallai arwain at unigolion anawdurdodedig yn cael mynediad amhriodol at ddata cyfrinachol.
Derbyniwyd yn llawn gan y rheolwyr	Do

Ymateb y rheolwyr	Wrthi'n trafod gyda'r tîm rheoli ar hyn o bryd ac yn derbyn y mater a godwyd.
Dyddiad rhoi ar waith	31 Mawrth 2020
Dilynol	Ail-godwyd yr argymhelliad a'i gyfleu i'r rheolwyr fel rhan o argymhelliad y flwyddyn gyfredol 'Mater yn codi 2 - Canfyddiadau TG'.

Mater yn codi 3 - Trafodion partïon cysylltiedig

Canfyddiadau	Mae trafodion partïon cysylltiedig hefo'r un gofynion awdurdodi â thrafodion safonol.
Blaenoriaeth	Canolig
Argymhelliad	Dylai trafodion partïon cysylltiedig fod â gofynion awdurdodi penodol i ymateb i'r risg gynhenid sy'n bresennol ym mhartïon cysylltiedig.
Manteision rhoi'r argymhelliad ar waith	Argymhellir y dylai 'r Cyngor adolygu 'r broses awdurdodi ar gyfer trafodion partïon cysylltiedig o ystyried y risg gynhenid sy ' n deillio o natur y math o drafodiad.
Derbyniwyd yn llawn gan y rheolwyr	Do
Ymateb y rheolwyr	Bydd y mater hwn yn ffurfio rhan o broses adolygu diwedd blwyddyn yr adran.
Dyddiad rhoi ar waith	31 Mawrth 2020

Dilynol	I'w gadarnhau - gwaith i'w gwblhau ar y dyddiad y cyhoeddwyd yr adroddiad hwn.
----------------	--

Mater yn codi 4 - rheolaethau cyflogres – prosesu taflenni amser	
Canfyddiadau	Nodwyd gennym ar hyn o bryd mai swyddogion y gyflogres sy 'n gyfrifol am wirio a mewnbwnu taflenni amser ar y system gyflogres. Ar ddiwedd pob mis bydd un swyddog cyflogres yn gyfrifol am wirio 'r mewnbwn data i 'r system gyflogres (mae'r tri swyddog yn gwneud hyn yn eu tro). Mae hyn yn golygu y bydd yr aelod o staff sy 'n cwblhau 'r gwirio yn gwirio 'r data a fewnbwnwyd ganddo ef ei hun, ac felly nid oes unrhyw ddyletswyddau wedi 'u gwahanu 'n llwyr.
Blaenoriaeth	Canolig
Argymhelliad	Argymhellir y dylai 'r Cyngor gyflwyno dyletswyddau wedi 'u gwahanu 'n llwyr mewn perthynas â phrosesu taflenni amser.
Manteision rhoi'r argymhelliad ar waith	Mae hyn yn lliniaru'r risg y gellir talu arian parod i weithwyr ffug.
Derbyniwyd yn llawn gan y rheolwyr	Do
Ymateb y rheolwyr	Ar hyn o bryd, mae'r tîm cyflogres a'r tîm credydwyd yn mynd drwy ailstrwythuriad. Mae'r ailstrwythuro yn seiliedig ar greu gwytnwch o fewn y tîm yn ogystal â galluogi rhannu dyletswyddau. Mae'r ailstrwythuriad ar y gweill ac fe ddylid ei weithredu yn fuan yn y flwyddyn ariannol nesaf.
Dyddiad rhoi ar waith	30 Mehefin 2020

Dilynol	Pan adolygwyd hyn ym mis Gorffennaf roedd yr argymhelliad hwn yn parhau i aros am sylw. Fodd bynnag, mae'r Archwiliad Mewnol wedi cyhoeddi adroddiad mewn perthynas â'r mater hwn ac wedi cadarnhau bod diweddarau gwahanu dyletswyddau wedi'u gweithredu, byddwn yn cadarnhau hyn ac yn adrodd i'r Pwyllgor ar lafar ar 13 Hydref.
----------------	---

Mater yn codi 5 - rheolaethau cyflogres – prosesu taflenni amser	
Canfyddiadau	Nodwyd y gall aelod o staff y gyflogres greu dechreuwr newydd a diweddarau manylion banc yr unigolyn yn ogystal ag aelodau o'r adran adnoddau dynol fel rhan o'r broses dechreuwr newydd.
Blaenoriaeth	Canolig
Argymhelliad	Argymhellir nad oes gan aelodau staff y gyflogres y gallu i sefydlu dechreuwr newydd a diweddarau manylion banc yr unigolyn ac mae'r swyddogaethau hyn wedi'u neilltuo i staff adnoddau dynol.
Manteision rhoi'r argymhelliad ar waith	Mae hyn yn lliniaru'r risg y gellir talu arian parod i weithwyr ffug.
Derbyniwyd yn llawn gan y rheolwyr	Do
Ymateb y rheolwyr	Ar hyn o bryd, mae'r tîm cyflogres a'r tîm credydwr yn mynd drwy ailstrwythuriad. Mae'r ailstrwythuro yn seiliedig ar greu gwytnwch o fewn y tîm yn ogystal â galluogi rhannu dyletswyddau. Mae'r ailstrwythuriad ar y gweill ac fe ddylid ei weithredu yn fuan yn y flwyddyn ariannol nesaf.

Dyddiad rhoi ar waith	30 Mehefin 2020
Dilynol	Pan adolygwyd hyn ym mis Gorffennaf roedd yr argymhelliad hwn yn parhau i aros am sylw. Fodd bynnag, mae'r Archwiliad Mewnol wedi cyhoeddi adroddiad mewn perthynas â'r mater hwn ac wedi cadarnhau bod diweddarau gwahanu dyletswyddau wedi'u gweithredu, byddwn yn cadarnhau hyn ac yn adrodd i'r Pwyllgor ar lafar ar 13 Hydref.

Archwilio Cymru
24 Heol y Gadeirlan
Caerdydd CF11 9LJ

Ffôn: 029 2032 0500
Ffacs: 029 2032 0600
Ffôn testun: 029 2032 0660

E-bost: info@audit.wales

Gwefan: www.audit.wales

We welcome correspondence and telephone calls in Welsh and English.
Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.